

Actief burgerschap en sociale cohesie op
IKC Bernadette Maria
2022 - 2026

Voorwoord

Eind 2005 gingen de Eerste en Tweede Kamer akkoord met het wetsvoorstel (nr. 29666) 'bevordering actief burgerschap en sociale integratie'. Kern van dit wetsvoorstel is het opnemen van burgerschap en sociale integratie in artikel 8 van de wet op het primair onderwijs, artikel 11 van de wet op de expertisecentra en in artikel 17 in de wet op het voortgezet onderwijs. In deze wetten is de volgende zinsnede opgenomen: 'Het onderwijs is mede gericht op de bevordering van actief burgerschap en sociale integratie.'

Vanwege de vrijblijvendheid waarmee scholen omgingen met deze wet en de onduidelijkheid, is er per 1 augustus 2021 een nieuwe wet ingegaan waarin de wettekst iets explicieter is beschreven en daarmee dus gedetailleerder. Met het nieuwe wetsvoorstel is er een gemeenschappelijke kern verplicht gesteld voor alle scholen. Dit stuk gaat over onze visie op burgerschap en sociale cohesie op IKC Bernadette Maria en hoe we deze actief vormgeven.

Visie

Onze visie op burgerschap en sociale cohesie wordt gevoed vanuit onze levensbeschouwelijke identiteit: IKC BMS is een leefgemeenschap waar iedereen zijn eigen plaats heeft en elkaar met respect behandelt.

De school is een belangrijke oefenplaats om burgerschapsvaardigheden in de praktijk te brengen. Voor onze school betekent dit dat wij leerlingen voorbereiden op deelname aan de samenleving door leerlingen te leren over de verschillende achtergronden en culturen, waarmee zij via hun klas- en schoolgenoten en anderszins in aanraking komen. Ieder kind moet leren met elkaar om te gaan en elkaar te helpen. Leren om rekening te houden met elkaar en om iedereen in zijn/haar waarde te laten. Ook ontdekken leerlingen er hun eigen positie in de samenleving en komen ze erachter hoe ze zelf een bijdrage kunnen leveren aan hun wijk, regio, land en de wereld. De school is een aangewezen plek voor leerlingen om hun identiteit te ontwikkelen en te leren democratische burgers te worden.

Actief burgerschap verwijst naar de bereidheid en het vermogen deel uit te maken van een gemeenschap en daar een actieve bijdrage aan te leveren. Daarbij gaat het ons om het kúnnen en wíllen participeren in de samenleving. Op onze school gaat het bij burgerschap ook expliciet om dóén: actief en betrokken omgaan met diversiteit, acceptatie en tolerantie.

Sociale cohesie legt de nadruk op gelijkwaardigheid en gedeelde waarden ongeacht ieders achtergrond. Het gaat om het leren samenleven met elkaar. Dat alle burgers deelnemen aan de maatschappij en bekend zijn met en betrokken bij uitingen van de Nederlandse cultuur in haar verscheidenheid. Op onze school dragen wij belangrijke basiswaarden over aan onze kinderen.

Populatie

Onze school heeft een sterke wijkfunctie en een breed voedingsgebied. Onze leerlingen komen uit de Bomenwijk, Vrijenban (Rijswijk en Delft), Wippolder, binnenstad, Ypenburg (Den Haag), Brasserskade, Sion (Rijswijk). Over het algemeen bestaat onze schoolgaande populatie uit kinderen waarvan de ouders een westerse achtergrond hebben (85%). Een klein aantal leerlingen heeft een niet-westerse achtergrond (15%). Dit betekent dat we op een bewuste manier aandacht moeten besteden aan verschillende culturen en gebruiken. Het percentage eenoudergezinnen is bij onze

school zeer hoog 28%, dit is ook veel hoger dan het landelijk gemiddelde. Dit betekent ook wat voor de ondersteuning van onze leerlingen in deze gezinnen. Hier moeten wij bewust van zijn en rekening mee houden. Het opleidingsniveau van de ouders is zeer divers, van laagopgeleid tot hoogopgeleid. Wij hebben een grote spreidingsfactor (7,2) wat betekent dat onze uitstroom ook zeer divers is. Onze uitstroom is van Praktijkonderwijs tot VWO. Wij hebben een relatief hoog percentage lage inkomens gezinnen (56%). Dit betekent dat de financiële middelen niet toereikend genoeg zijn om de kinderen wellicht te kunnen bieden wat zij nodig hebben. Hier moeten wij op diverse manieren rekening mee houden.

(Procentuele cijfers bron NCO-rapport 2020)

Invulling en begeleiding

Op IKC BMS is het streven kinderen van jongs af aan te laten voelen dat ze ertoe doen in de samenleving. Waarom zouden ze zich er anders voor willen inspannen? School is de plek om te leren rekenen en spellen, maar ook een natuurlijke oefenplaats waar kinderen met diverse achtergronden met elkaar om leren gaan en een idee krijgen van hoe het werkt in de wereld.

Aan de hand van het onderzoekend leren integreren we de doelen voor burgerschapsvorming in ons onderwijs. Burgerschapsvorming is op IKC BMS geen apart leergebied of vak maar volledig geïntegreerd in het functioneren van de leergemeenschap en de inhoud van ons rooster. Hierbinnen komen de kerndoelen voor natuur & techniek, aardrijkskunde, geschiedenis, maatschappelijke verhoudingen en talentontwikkeling (tekenen, handvaardigheid, muziek en cultuur) samen.

De verbinding met de buitenwereld is essentieel in het leerproces van de leerling. Veelvuldig wordt de buitenwereld binnen gehaald door gastlessen, opdrachten in de omgeving en ervaringslessen buiten de school.

We bereiden onze kinderen voor op deelname aan de samenleving waarbij de waarden veiligheid, gelijkwaardigheid en solidariteit centraal staan. We leren kinderen over de verschillende achtergronden en culturen, waarmee zij via hun klas- en schoolgenoten, binnen de onderzoeksthema's en via de media in aanraking komen.

Een belangrijk onderdeel van ons onderwijs is het leren samenwerken. Dit start al bij de kleuters. We leren kinderen hoe zij goed en gelijkwaardig kunnen samenwerken, maar ook hoe ze met anderen om kunnen gaan. We leren kinderen hoe zij anderen kunnen helpen en om te gaan met meningsverschillen en conflictsituaties.

We vinden het ontzettend belangrijk dat we kinderen leren rekening te houden met elkaar en anderen in hun waarde laten.

Vanaf de midden- en bovenbouw worden kinderen binnen het werken met 21^e eeuwse vaardigheden tijdens wereldoriëntatie en groepsgesprekken steeds meer meegenomen in de basiswaarden van een democratische rechtstaat en het zorgdragen voor de aarde.

Begrippen als duurzaamheid, vrijheid van meningsuiting en discriminatie worden behandeld aan de hand van aardrijkskunde, geschiedenis, natuur en actuele situaties.

We leren kinderen op welke wijze je een mening kan vormen en beargumenteren en dat je mag verschillen van mening, maar daarbij iedereen in zijn of haar waarde laat. Filosoferen en debatteren zijn een onderdeel van het programma vanaf de middenbouw.

In een tijd waarin sociale media een grote invloed heeft op beeldvorming is het essentieel dat we onze kinderen bekend maken met de mogelijkheden en risico's van social media. We leren hen hoe

zij nieuwsberichten kunnen beoordelen, hoe zij de privacy van zichzelf en de andere kunnen beschermen en respecteren en vooral waarom dit belangrijk is (mediawijsheid).

Hierna volgt een overzicht waarin de bouwstenen voor actief burgerschap en sociale cohesie zijn vertaald naar de invulling die wij hieraan geven op IKC BMS. Per bouwsteen staat beschreven welk aanbod we hiervoor inzetten en in welke groepen dit gebeurt.

In het laatste gedeelte van dit document wordt beschreven hoe we de genoemde invulling en leerresultaten monitoren.

1.	Vrijheid en gelijkheid Leerlingen leren van, door en over de waarden van de democratische rechtsstaat. Dit begint met regels/afspraken in de eigen leefomgeving en breidt uit naar de publieke ruimte en samenleving.	
Onderbouw Leerlingen ervaren dat er in de omgang tussen mensen regels en afspraken bestaan over hoe met elkaar en met spullen om te gaan. Ze ontwikkelen inzicht in het belang van regels en afspraken om op een prettige manier samen te zijn. Daarbij is de eigen vrijheid begrensd door de vrijheid van de ander: iedereen heeft dezelfde rechten.		Bovenbouw Leerlingen ervaren dat de regels en afspraken in de directe leefomgeving van bijvoorbeeld de klas- en thuissituatie kunnen verschillen. Eveneens ontwikkelen leerlingen het inzicht dat ook in de bredere samenleving regels en afspraken gelden. Ze kunnen dit inzicht in verband brengen met de democratische rechtsstaat. Door oefening ontwikkelen leerlingen inzicht in de basiswaarden vrijheid, gelijkheid en solidariteit en mogelijke spanning tussen deze basiswaarden. Zij leren dat de rechten die zij hebben voortkomen uit grondrechten, mensenrechten en kinderrechten. Zij leren tevens dat deze rechten niet voor iedereen in de wereld gewaarborgd zijn en gerespecteerd worden.

Leeftijd	4 tot 6 jaar	6 tot 8 jaar	8 tot 10 jaar	10 tot 12 jaar
Aanbod vrijheid en gelijkheid	- Gouden en zilveren weken - School- klassenregels - Methode Kanjertraining - Inspraak aankleding groep in Thema en verloop van project (Schatkist) - Zelfstandig werken in de klas - Kringgesprekken - Samen spelen - Methode Trefwoord - levensbeschouwing	- Gouden en zilveren weken - School- klassenregels - Methode Kanjertraining - Zelfstandig werken in de klas - Blink wereld groep 3 en 4 (geïntegreerd) - Methode Staal taal – spreken, luisteren en schrijven om te communiceren - Methode Trefwoord - levensbeschouwing	- Gouden en zilveren weken - School- klassenregels - Methode Kanjertraining - Jeugdjournaal - Zelfstandig werken in de klas - Methodes Blink Wereld (aardrijkskunde, natuur en techniek, geschiedenis) - Methode Staal taal – spreken, luisteren en schrijven om te communiceren - Methode Trefwoord - levensbeschouwing	- Gouden en zilveren weken - School- klassenregels - Methode Kanjertraining - Jeugdjournaal - Zelfstandig werken in de klas - Methodes Blink Wereld (aardrijkskunde, natuur en techniek, geschiedenis) Methode Staal taal – spreken, luisteren en schrijven om te communiceren - Methode Trefwoord - levensbeschouwing

2.	Macht en inspraak Leerlingen leren manieren waarop ze besluitvormingsprocessen op vreedzame wijze kunnen beïnvloeden. Ze maken kennis met macht en gezag en de wijze waarop dit georganiseerd is op verschillende niveaus.
Onderbouw Leerlingen worden zich ervan bewust dat mensen besluiten nemen en dat er in verhoudingen sprake kan zijn van hiërarchie. In de onderbouw ligt de nadruk op het kennismaken met macht en gezag en de manier waarop dit georganiseerd is in de klas, op school, in de eigen woonomgeving en in het land. Leerlingen ervaren dat zij inspraak hebben in bepaalde besluitvormingsprocessen en weten welke consequenties er gelden wanneer zij zich niet houden aan de regels die gesteld zijn door gezaghebbenden.	Bovenbouw In de bovenbouw groeit het bewustzijn over de verdeling van macht en gezag tussen mensen in verschillende rollen in de directe omgeving en de samenleving. Ze kunnen een verband leggen tussen vrijheid, gelijkheid enerzijds en anderzijds machtsverhoudingen, besluitvormingsprocessen, politieke instituties in de rechtsstaat en democratie.

Leeftijd	4 tot 6 jaar	6 tot 8 jaar	8 tot 10 jaar	10 tot 12 jaar
Aanbod macht en inspraak	• Methode Kanjertraining • Gouden en zilveren weken • In gesprek over conflictoplossing • Samen spelen • Zelfstandig werken in de klas • Cultuurhelden projecten • Verkeerslessen / verkeersplein	• Methode Kanjertraining • Gouden en zilveren weken • Methodes Blink Wereld (aardrijkskunde, natuur en techniek, geschiedenis) • In gesprek over conflictoplossing • Samenwerken • Zelfstandig werken in de klas • Methode Staal taal – spreken, luisteren en schrijven om te communiceren • Bespreken stellingen Jeugdjournaal • Cultuurhelden projecten • Verkeerslessen / verkeersplein	• Methode Kanjertraining • Gouden en zilveren weken • Methodes Blink Wereld (aardrijkskunde, natuur en techniek, geschiedenis) • Leerlingenraad • In gesprek over conflictoplossing • Samenwerken • Methode Staal taal – spreken, luisteren en schrijven om te communiceren • Bespreken stellingen Jeugdjournaal • Cultuurhelden projecten • Verkeerslessen / verkeersplein • Nationale voorleeswedstrijd	• Methode Kanjertraining • Gouden en zilveren weken • Methodes Blink Wereld (aardrijkskunde, natuur en techniek, geschiedenis) • Leerlingenraad • In gesprek over conflictoplossing • Samenwerken • Zelfstandig werken in de klas • Methode Staal taal – spreken, luisteren en schrijven om te communiceren • Bespreken stellingen Jeugdjournaal • Cultuurhelden projecten • Verkeerslessen / verkeersplein • Nationale voorleeswedstrijd

3.	Democratische cultuur Leerlingen leren dat hun stem gehoord wordt en dat hun inbreng ertoe doet bij besluitvormingsprocessen in de klas. Zij ervaren dat de ander ook een stem heeft en ontdekken daarbij overeenkomsten en verschillen tussen mensen.
Onderbouw Leerlingen gaan hun eigen gevoelens herkennen en benoemen en krijgen ze inzicht in gevoelens en emoties van anderen. Leerlingen ervaren dat zij een stem hebben en deze kunnen gebruiken. Zij ervaren dat hun stem gehoord wordt en dat hun inbreng ertoe doet bij besluitvormingsprocessen in de klas. Zij weten dat de ander ook een stem heeft en kunnen hier actief naar luisteren. Leerlingen ervaren overeenkomsten en verschillen in het gedrag van mensen. Leerlingen leren op te komen voor zichzelf en rekening te houden met de gevoelens en standpunten een ander.	Bovenbouw Leerlingen worden zich bewust van het feit dat zij een stem hebben in kwesties die hen aangaan en leren hun mening te onderbouwen. Zij weten dat er bij besluitvormingsprocessen een opbouw is van meedenken, meepraten, meedoen en meebeslissen. Zij ontwikkelen meer begrip voor de inbreng van anderen en erkennen het belang van draagvlak voor besluiten. Zij weten dat meningsverschillen emoties kunnen oproepen en kunnen leiden tot conflict. In die gevallen kunnen ze daar op een vreedzame manier mee omgaan.

Leeftijd	4 tot 6 jaar	6 tot 8 jaar	8 tot 10 jaar	10 tot 12 jaar
Aanbod democratische cultuur	• Leerlingenraad – brievenbus • School- klassenregels • Verschil tussen leerlingen (aanpak, OOP, hulppassen, R.T. etc.) • Mee beoordelen verteltas, boekbespreking, spreekbeurt, presentaties Staal • Inspraak aankleding groep in Thema en verloop van project (Schatkist) • Keuzebord	• Leerlingenraad – brievenbus • School- klassenregels • Bespreken stellingen Jeugdjournaal • Methode Staal taal – spreken, luisteren en schrijven om te communiceren • Verschil tussen leerlingen (aanpak, OOP, hulppassen, R.T. etc.) • Mee beoordelen verteltas, boekbespreking, spreekbeurt, presentaties Staal	• Leerlingenraad – brievenbus • School- klassenregels • Bespreken stellingen Jeugdjournaal • Methode Staal taal – spreken, luisteren en schrijven om te communiceren • Nationale Voorleeswedstrijd • Verschil tussen leerlingen (aanpak, OOP, hulppassen, R.T. etc.) • Mee beoordelen verteltas, boekbespreking, spreekbeurt, presentaties Staal • Mediawijsheid; globalisering, diversiteit en democratie	• Leerlingenraad – brievenbus • School- klassenregels • Bespreken stellingen Jeugdjournaal • Methode Staal taal – spreken, luisteren en schrijven om te communiceren • Nationale Voorleeswedstrijd • Verschil tussen leerlingen (aanpak, OOP, hulppassen, R.T. etc.) • Mee beoordelen verteltas, boekbespreking, spreekbeurt, presentaties Staal • Mediawijsheid; globalisering, diversiteit en democratie

4.	Identiteit Leerlingen ontdekken hun primaire en secundaire emoties, ambities, talenten en ontwikkelpunten. Ze raken bewust van identiteitsvorming aspecten en reflecteren op tradities, vieringen en rituelen.
Onderbouw Leerlingen verkennen spelenderwijs wie ze zijn. Ze leren woorden te geven aan wat ze denken, voelen, willen en doen. Ze geven zichzelf een plek in de klas, op school en het gezin. Ze worden zich ervan bewust welke regels er zijn en welke cultuur bij hen thuis heerst.	Bovenbouw Leerlingen ontwikkelen een meer uitgesproken identiteit. De rollen van klasgenoten, de sociale omgeving, media en andere identificatiefiguren wordt groter. Ze worden zich meer van bewust van het belang achtergronden, mogelijkheden en oriëntaties bij het ontwikkelen van een identiteit.

Leeftijd	4 tot 6 jaar	6 tot 8 jaar	8 tot 10 jaar	10 tot 12 jaar
Aanbod identiteit	• Startgesprekken met ouder en kind • Weektaak • Cultuurhelden; 2 schoolbrede projecten p/j • Week van de Lentekriebels (gezonde school, vignet Relaties en seksualiteit) • Schatkist 3 (sociaal emotionele vorming lessen) • Vieringen en tradities religieuze kalender (advent, kerst, Pasen etc.) • Kijk observatie systeem • Kunstklik • Methode Kanjertraining • Gouden en zilveren weken • Methode Trefwoord	• Startgesprekken met ouder en kind • Weektaak • Cultuurhelden; 2 schoolbrede projecten per jaar • Week van de Lentekriebels (gezonde school, vignet Relaties en seksualiteit) • Methodes; Blink Wereld (natuur en techniek) • Vieringen en tradities religieuze kalender (advent, kerst, Pasen etc.) • Afname SCOL • Kunstklik • Methode Kanjertraining • Gouden en zilveren weken • Methode Trefwoord	• Startgesprekken met ouder en kind • Rots en water training • Weektaak • Cultuurhelden; 2 schoolbrede projecten per jaar • Leerlijn Digiwijzer; mentale gezondheid, respectvol met elkaar omgaan, sexting, gameverslaving • Week van de Lentekriebels (gezonde school) • Methodes; Blink Wereld (natuur en techniek) • Vieringen en tradities religieuze kalender • Afname SCOL • Afname PO vensters sociale veiligheid en tevredenheid leerlingen • Kunstklik • Leerlingenraad • Methode Kanjertraining • Gouden en zilveren weken • Methode Trefwoord	• Startgesprekken met ouder en kind • Rots en water training • Weektaak • Cultuurhelden; 2 schoolbrede projecten per jaar • Leerlijn Digiwijzer; mentale gezondheid, respectvol met elkaar omgaan, sexting, gameverslaving • Week van de Lentekriebels (gezonde school) • Methodes; Blink Wereld (natuur en techniek) • Vieringen en tradities religieuze kalender (advent, kerst, Pasen etc.) • Afname SCOL • Afname PO vensters sociale veiligheid en tevredenheid leerlingen • Kunstklik • Leerlingenraad • Methode Kanjertraining • Gouden en zilveren weken • Diverse projecten zoals Bliksemstage (Jinc), Move, etc. • Methode Trefwoord

5.	Diversiteit Leerlingen leren woorden te geven aan wat de ander doet en wil en ontdekken daarin overeenkomsten en verschillen. Ze leren onderlinge conflicten vreedzaam op te lossen. Ze maken kennis met levensbeschouwelijke stromingen
Onderbouw Leerlingen verkennen spelenderwijs verschillende aspecten van hun identiteit in relatie tot de ander. Naarmate zij zich meer bewust worden van zichzelf, op andere plekken komen en zich gaan spiegelen aan rolmodellen nemen ze bewust of onbewust verschillen waar zoals: culturele achtergronden en fysieke kenmerken. Zij leren en begrijpen dat er overeenkomsten en verschillen zijn.	Bovenbouw Leerlingen leren zich verder te verplaatsen in klasgenoten en andere mensen in hun sociale omgeving. Ze spiegelen zich aan andere rolmodellen in media en identificeren zich hiermee. Op school verdiepen ze zich in de overeenkomsten en verschillen tussen mensen die andere achtergronden, mogelijkheden en oriëntaties hebben.

Leeftijd	4 tot 6 jaar	6 tot 8 jaar	8 tot 10 jaar	10 tot 12 jaar
Aanbod diversiteit	• Methode Kanjertraining • Breinhelden • Startgesprekken ouder en kind • Cultuurhelden 2 schoolbrede projecten per jaar • Rollenspel Themahoeken • Week van de Lentekriebels (gezonde school, vignet Relaties en seksualiteit) • Verschil tussen leerlingen (aanpak, OOP, R.T. etc.) • Methode Trefwoord voor identiteit • Gouden en zilveren weken	• Methode Kanjertraining • Breinhelden • Startgesprekken ouder en kind • Cultuurhelden 2 schoolbrede projecten p/j • Methode Staal taal – spreken, luisteren en schrijven om te communiceren • Week van de Lentekriebels (gezonde school, vignet Relaties en seksualiteit) • Verschil tussen leerlingen (aanpak, OOP, R.T. etc.) • Methode Trefwoord voor identiteit • Gouden en zilveren weken	• Methode Kanjertraining • Jeugdjournaal • Startgesprekken ouder en kind • Cultuurhelden 2 schoolbrede projecten p/j • Methode Staal taal – spreken, luisteren en schrijven om te communiceren • Week van de Lentekriebels (gezonde school, vignet Relaties en seksualiteit) • Verschil tussen leerlingen (aanpak, OOP, R.T. etc.) • Methode Trefwoord identiteit • Leerlijn Digiwijzer, mediawijsheid; diversiteit en democratie, globalisering, mentale gezondheid, respectvol met elkaar omgaan • Gouden en zilveren weken	• Methode Kanjertraining • Jeugdjournaal • Startgesprekken ouder en kind • Cultuurhelden 2 schoolbrede projecten p/j • Methode Staal taal – spreken, luisteren en schrijven om te communiceren • Week van de Lentekriebels (gezonde school, vignet Relaties en seksualiteit) • Verschil tussen leerlingen (aanpak, OOP, R.T. etc.) • Methode Trefwoord identiteit • Leerlijn Digiwijzer, mediawijsheid; diversiteit en democratie, globalisering, mentale gezondheid, respectvol met elkaar omgaan • Gouden en zilveren weken

6.	Solidariteit Leerlingen ontwikkelen manieren om de eigen en de belangen van anderen te behartigen; alsmede uitsluiting, onrechtvaardigheid, discriminatie en ongelijke behandeling te herkennen en benoemen.	
Onderbouw Leerlingen ontdekken dat er overeenkomsten en verschillen tussen mensen bestaan. Ze ervaren wat het is om deel uit te maken van groepen en dat overeenkomsten en verschillen binnen groepen een rol spelen. In het samen spelen ontwikkelen leerlingen te geven en te nemen, partij te kiezen en ontstaan gevoelens van empathie en solidariteit. Het besef ontstaat dat zichzelf of anderen soms ongelijkwaardig behandeld worden.		Bovenbouw In de bovenbouw gaat de ontwikkeling uit de onderbouw door en wordt het besef van sociale verhoudingen versterkt. Leerlingen ervaren processen van in- en uitsluiting op persoonlijk niveau en zien deze processen ook terug in de samenleving. Concepten als gelijkwaardigheid en gelijke rechten en de tegenpolen daarvan zijn voor leerlingen in deze leeftijd te begrijpen. Leerlingen kunnen rekening houden met de ander en vanuit rechtvaardigheidsbesef op te (willen) komen voor anderen en anderen te helpen.

Leeftijd	4 tot 6 jaar	6 tot 8 jaar	8 tot 10 jaar	10 tot 12 jaar
Aanbod Solidariteit	• Methode Kanjertraining • Methode Trefwoord voor identiteit • Wissel samenstelling tafelgroepje • Pestprotocol • Gouden weken, zilveren weken	• Methode Kanjertraining • Methode Trefwoord voor identiteit • Wissel samenstelling tafelgroepje • Pestprotocol • Gouden weken, zilveren weken	• Methode Kanjertraining • Leerlingenraad • Mediawijsheid; diversiteit en democratie, globalisering, mentale gezondheid, respectvol met elkaar omgaan, criminaliteit, seksualiteit, sociale media • Methode Trefwoord voor identiteit • Wissel samenstelling tafelgroepje • Pestprotocol • Gouden weken, zilveren weken	• Methode Kanjertraining • Leerlingenraad • Mediawijsheid; diversiteit en democratie, globalisering, mentale gezondheid, respectvol met elkaar omgaan, criminaliteit, seksualiteit, sociale media • Methode Trefwoord voor identiteit • Wissel samenstelling tafelgroepje • Pestprotocol • Gouden weken, zilveren weken

7.	Digitaal samenleven Leerlingen leren over de effecten van de onlinewereld op hun identiteit, persoonlijke (online) leven en op de publieke sfeer. Ze leren kritisch en creatief denken over media-inhouden en -processen en daar ook naar handelen.	
Onderbouw Leerlingen beginnen verschillende mediabronnen te gebruiken en ontdekken dat deze niet voor iedereen even toegankelijk zijn. Hiermee communiceren ze met anderen en zoeken en/of ontvangen ze informatie. Mediagebruik zal veelal spontaan en spelenderwijs plaats vinden, al dan niet op initiatief van de school. Gezien de complexiteit hiervan is de rol van volwassen hierbij van groot belang.		Bovenbouw Leerlingen krijgen meer inzicht in het eigen mediagebruik en ontwikkelen ze een kritische houding ten opzichte van bronnen en informatie. Het bewustzijn van de wijze waarop media invloed heeft op beeldvorming, waarheidsvinding en identiteit neemt toe. Leerlingen leren gevaren van mediagebruik te herkennen voor zichzelf en voor anderen en daarnaar te handelen: bepaalde media-uitingen vermijden of bij twijfel een volwassene inschakelen.

Leeftijd	4 tot 6 jaar	6 tot 8 jaar	8 tot 10 jaar	10 tot 12 jaar
Aanbod digitaal samenwerken	• Gebruik en leren gebruiken van laptops/tablet	• Leerlijn methode Digiwijzer; sociale media en verantwoord gamen. • Gebruik en leren gebruiken van laptops/tablet • Informatieavond voor ouders	• Leerlijn methode Digiwijzer; sociale media en verantwoord gamen. • Gebruik en leren gebruiken van laptops/tablet • Informatieavond voor ouders • Whatshappy	• Leerlijn methode Digiwijzer; sociale media en verantwoord gamen. • Gebruik en leren gebruiken van laptops/tablet • Informatieavond voor ouders • Whatshappy • Studievaardigheden (inclusief internetvaardigheden) • Week van de mediawijsheid

8.	Duurzaamheid Leerlingen leren in duurzaamheidskwesties over verschillende waarden en belangen en de gevolgen daarvan voor de leefomgeving, nu en later. Ze leren duurzame keuzes te herkennen en te reflecteren op hun eigen gedrag.
Onderbouw Leerlingen ontdekken dat de leefomgeving constant in verandering is. Zij leren hierover aan de hand van voorbeelden in de eigen omgeving waarbij sprake is van een samenspel van verschillende invloeden. Zij leren in concrete situaties ook dat zij zelf invloed uit kunnen oefenen op de leefomgeving.	Bovenbouw Leerlingen worden zich er meer bewust van dat hun gedrag en daarbij gemaakte keuzes invloed hebben op de leefomgeving. Ook neemt het besef toe dat er in het samenspel van ecologie, economie, politiek en cultuur verschillende, ook strijdige waarden, belangen en overtuigingen bestaan die de leefomgeving beïnvloeden. Leerlingen worden uitgedaagd om kritisch na te denken over duurzaamheids-vraagstukken, hun eigen standpunten hierin en invloed hierop.

Leeftijd	4 tot 6 jaar	6 tot 8 jaar	8 tot 10 jaar	10 tot 12 jaar
Aanbod duurzaamheid	• Afval scheiden • Gastlessen en project van de natuur-en milieucentrum de Papaver (minimaal 2 per jaar/per klas) afval bestaat niet, aan de slag met afval, schoon water, plastic soup, grondstoffencoach, levende oceanen, duurzame visserij, • Warme Truiendag • Diverse recycle acties zoals WeCycle en inzamelen oud papier	• Afval scheiden • Gastlessen en project van de natuur-en milieucentrum de Papaver (minimaal 2 per jaar/per klas) afval bestaat niet, aan de slag met afval, schoon water, plastic soup, grondstoffencoach, levende oceanen, duurzame visserij, • Warme Truiendag • Methode Blink Wereld; natuur en techniek • Methode Staal taal – spreken, luisteren en schrijven om te communiceren • Diverse recycle acties zoals WeCycle en inzamelen oud papier	• Afval scheiden • Gastlessen en project van de natuur-en milieucentrum de Papaver (minimaal 2 per jaar/per klas) afval bestaat niet, aan de slag met afval, schoon water, plastic soup, grondstoffencoach, levende oceanen, duurzame visserij, • Warme Truiendag • Methode Blink Wereld; natuur en techniek • Moestuinen • Methode Staal taal – spreken, luisteren en schrijven om te communiceren • Diverse recycle acties zoals WeCycle en inzamelen oud papier	• Afval scheiden • Gastlessen en project van de natuur-en milieucentrum de Papaver (minimaal 2 per jaar/per klas) afval bestaat niet, aan de slag met afval, schoon water, plastic soup, grondstoffencoach, levende oceanen, duurzame visserij, • Warme Truiendag • Schoon belonen (omgeving school schoon prikken) • Methode Blink Wereld; natuur en techniek • Methode Staal taal – spreken, luisteren en schrijven om te communiceren • Diverse projecten, zoals Bliksemstage (Jinc), Move, etc. • Diverse recycle acties zoals WeCycle en inzamelen oud papier

9.	Globalisering Leerlingen verkennen hoe zichzelf, klasgenoten en andere mensen in Nederland verbonden zijn met andere delen van wereld en leren over internationale samenwerking.
Onderbouw In de onderbouw zijn leerlingen nog weinig bewust van de omvang en complexiteit van de wereld. Toch komen ze aspecten van globalisering in hun omgeving tegen. Ze leren bijvoorbeeld dat hun speelgoed, kleren en eten vaak in andere delen van de wereld gemaakt worden. Op deze manier worden zij zich al meer bewust van de manier waarop ook zij deel zijn van een wijde wereld. Daarnaast maken zij kennis met andere culturen in hun directe leefomgeving en via de media.	Bovenbouw Leerlingen worden zich meer bewust van de wereld om zich heen en hoe ze hieraan deelnemen en invloed op uit oefenen. Zij maken kennis met enkele dimensies die een rol spelen binnen het globaliseringsvraagstuk, zoals economische vraagstukken (arm en rijk) en sociaal-culturele vraagstukken. Vormen van internationalisering variërend van vakanties tot migratie kunnen leiden tot reflectie op de eigen identiteit.

Leeftijd	4 tot 6 jaar	6 tot 8 jaar	8 tot 10 jaar	10 tot 12 jaar
Aanbod globalisering	- Schatkist 3 - Zichtbaarheid wereldkaarten/-bollen - Goede doel acties	- Methode Blink Wereld; aardrijkskunde - Leerlijn methode Digiwijzer; diversiteit en democratie, globalisering, mentale gezondheid, respectvol met elkaar omgaan, sociale media. - Methode technisch en begrijpend lezen; Atlantis (Delubas) - Methode Join In (Engels) - Zichtbaarheid wereldkaarten/-bollen - Goede doel acties	- Methode Blink Wereld; aardrijkskunde - Jeugdjournaal - Leerlijn methode Digiwijzer; diversiteit en democratie, globalisering, mentale gezondheid, respectvol met elkaar omgaan, sociale media. - Methode technisch en begrijpend lezen; Atlantis (Delubas) - Methode Join In (Engels) - Zichtbaarheid wereldkaarten/-bollen - Goede doel acties	- Methode Blink Wereld; aardrijkskunde - Jeugdjournaal - Leerlijn methode Digiwijzer; diversiteit en democratie, globalisering, mentale gezondheid, respectvol met elkaar omgaan, sociale media. - Methode technisch en begrijpend lezen; Atlantis (Delubas) - Methode Join In (Engels) - Zichtbaarheid wereldkaarten/-bollen - Goede doel acties

10.	Technologisch burgerschap Leerlingen leren over de invloed van technologische ontwikkelingen op henzelf en hun leefomgeving. Ze leren ethische kwesties te herkennen en gaan in gesprek over verschillende perspectieven, die ze zelf kunnen innemen.
Onderbouw Technologie speelt een grote rol in diverse facetten van de samenleving en raakt ook het leven van leerlingen in de onderbouw. Het gaat daarbij om het leven thuis, in het verkeer, speelgoed en didactisch materiaal. In de onderbouw worden leerlingen zich bewust van de invloed van technologie op hun leven en dat het veranderingen met zich mee brengt.	Bovenbouw Leerlingen ervaren dat technologische ontwikkelingen voortdurend plaatsvinden en beginnen ze na te denken over de invloed hiervan op hun eigen leven en dat van anderen. Technologie biedt mogelijkheden, maar ontwikkeling en toepassing ervan en ongelijke toegang ertoe roepen ook ethische vragen op.

Leeftijd	4 tot 6 jaar	6 tot 8 jaar	8 tot 10 jaar	10 tot 12 jaar
Aanbod technologisch burgerschap	- Schatkist 3 - Inzet laptops en touchtables	- Methodes Blink Wereld, aardrijkskunde en natuur en techniek - Methode Staal taal – spreken, luisteren en schrijven om te communiceren - Leerlijn methode Digiwijzer - Inzet laptops, vanaf groep 5 elk kind eigen laptop	- Methodes Blink Wereld, aardrijkskunde en natuur en techniek - Methode Staal taal – spreken, luisteren en schrijven om te communiceren - Leerlijn methode Digiwijzer - Inzet laptops, vanaf groep 5 elk kind eigen laptop - Bespreken stellingen Jeugdjournaal	- Methodes Blink Wereld, aardrijkskunde en natuur en techniek - Methode Staal taal – spreken, luisteren en schrijven om te communiceren - Leerlijn methode Digiwijzer - Inzet laptops, vanaf groep 5 elk kind eigen laptop - Bespreken stellingen Jeugdjournaal

11.	Denk- en handelwijze Leerlingen leren kritisch denken en handelen, empathische vermogens, ethisch redeneren en communiceren. Deze denk- en handelwijzen worden toegepast in samenhang met de inhoud van de overige bouwstenen.	
Onderbouw Leerlingen oefenen (basis)vaardigheden die voorwaardelijk zijn voor al het leren, ook op het gebied van burgerschap. In deze periode leren leerlingen met hun eigen gedachten en gewoonten om te gaan. Ze ontwikkelen hun empathische vermogens en leren zich sociaal te gedragen.		Bovenbouw Leerlingen verwerven een vastere plek in sociale groepen. Zij krijgen een toenemende behoefte aan zelfstandigheid en het ventileren van een eigen mening. Ze vragen om meer eigen verantwoordelijkheid, worden kritisch ten opzichte van leeftijdsgenoten en zichzelf en keuren gedrag van anderen / hun ouders met nadruk goed of af.

Leeftijd	4 tot 6 jaar	6 tot 8 jaar	8 tot 10 jaar	10 tot 12 jaar
Aanbod denk- en handelwijzen	• Weektaak • Breinhelden (executieve functies) • Gouden weken, zilveren weken • Bespreken en evalueren leerdoelen • Kanjertraining • Coöperatieve werkvormen • Trefwoord methode voor levensbeschouwing	• Weektaak • Breinhelden (executieve functies) • Gouden weken, zilveren weken • Bespreken en evalueren leerdoelen • Methode Staal taal – spreken, luisteren en schrijven om te communiceren • Kanjertraining • Zelfstandig werk nakijken • Coöperatieve werkvormen • Trefwoord methode voor levensbeschouwing	• Weektaak • Gouden weken, zilveren weken • Bespreken en evalueren leerdoelen • Bespreken stellingen Jeugdjournaal • Methode Staal taal – spreken, luisteren en schrijven om te communiceren • Kanjertraining • Rots en Water • Zelfstandig werk nakijken • Coöperatieve werkvormen • Trefwoord methode voor levensbeschouwing	• Weektaak • Gouden weken, zilveren weken • Bespreken en evalueren leerdoelen • Bespreken stellingen Jeugdjournaal • Methode Staal taal – spreken, luisteren en schrijven om te communiceren • Kanjertraining • Rots en Water • Zelfstandig werk nakijken • Coöperatieve werkvormen • Trefwoord methode voor levensbeschouwing

12.	Verantwoordelijkheid Vanuit onze kernwaarde `eigenschap` leren leerlingen verantwoordelijkheid te nemen voor wat ze zeggen en doen en daarbij rekening te houden met anderen (mensen, dieren en de aarde)	
Onderbouw Leerlingen leren de verantwoordelijkheid te nemen voor wat ze zeggen en doen en daarbij rekening te houden met anderen (mensen, dieren en de aarde).		Bovenbouw Leerlingen leren de verantwoordelijkheid te nemen voor wat ze zeggen en doen en daarbij rekening te houden met anderen (mensen, dieren en de aarde). Ze voelen zich verantwoordelijk voor de gemeenschap.

Leeftijd	4 tot 6 jaar	6 tot 8 jaar	8 tot 10 jaar	10 tot 12 jaar
Aanbod verantwoordelijkheid	• Startgesprekken met ouder en kind • Kanjertraining • Trefwoord methode voor levensbeschouwing • Week van de Lentekriebels (gezonde school, vignet Relaties en seksualiteit) • Goede doel acties	• Startgesprekken met ouder en kind • Kanjertraining • Trefwoord methode voor levensbeschouwing • Methode Staal taal – spreken, luisteren en schrijven om te communiceren • Week van de Lentekriebels (gezonde school, vignet Relaties en seksualiteit) • Goede doel acties	• Startgesprekken met ouder en kind • Kanjertraining • Trefwoord methode voor levensbeschouwing • Rots en Water training • Methode Staal taal – spreken, luisteren en schrijven om te communiceren • Week van de Lentekriebels (gezonde school, vignet Relaties en seksualiteit) • Goede doel acties • Leerlijn methode Digiwijzer; mediawijsheid, diversiteit en democratie, globalisering, mentale gezondheid, respectvol met elkaar omgaan • Leerlingenraad	• Startgesprekken met ouder en kind • Kanjertraining • Trefwoord methode voor levensbeschouwing • Rots en Water training • Methode Staal taal – spreken, luisteren en schrijven om te communiceren • Week van de Lentekriebels (gezonde school, vignet Relaties en seksualiteit) • Goede doel acties • Leerlijn methode Digiwijzer; mediawijsheid, diversiteit en democratie, globalisering, mentale gezondheid, respectvol met elkaar omgaan • Leerlingenraad

Monitoring

Op IKC Bernadette Maria werken we doelgericht en actief aan het bevorderen van burgerschap en sociale cohesie. We vinden het belangrijk en noodzakelijk om inzicht te hebben in de resultaten van ons onderwijs. Dat betekent we de leerresultaten voor burgerschap in kaart te brengen, zodat kan worden nagegaan of de leerdoelen worden gerealiseerd.

Dit doen we als volgt:

- Twee keer per jaar wordt door de leerlingen uit de groepen 6 t/m 8 een vragenlijst in het leerlingvolgsysteem SCOL ingevuld. Er worden vragen gesteld op het gebied van: welbevinden, betrokkenheid, relatie, autonomie, pestbeleving, pestgedrag en veiligheidsbeleving. De leerkrachten van groep 3 t/m 8 vullen dit ook 2x per jaar in. Vervolgens worden zowel de individuele gegevens als het groepsbeeld geanalyseerd.
- Leerkrachten nemen 2x per jaar een sociogram af en voeren regelmatig kring-/groepsgesprekken. Dit geeft ons informatie over relaties in de groep en mogelijk daarmee ook over de kwaliteit van de oefenplaats. Een respectvolle en veilige oefenplaats vormt de basis voor ontwikkeling en leren. We vinden het belangrijk de oefenplaats te bewaken en te waarborgen.
- In de groepen 3 t/m 8 vullen de kinderen 1x per jaar een zogenaamd IK- rapport in. Ook hierin komen bovenstaande aspecten aan bod.
- Bij de kleuters wordt het sociaal welbevinden gemonitord middels het observatiesysteem Kijk!
- Indien nodig worden er, na overleg met de IB, aanvullende interventies ingezet.
- De leerkracht voert in de groepen 3 t/m 8 tweejaarlijks individuele ontwikkelgesprekken met leerlingen. In deze gesprekken worden eventuele bijzonderheden uit bovenstaande instrumenten besproken, maar dit is ook het moment waarbij leerlingen kunnen aangeven welke doelen zij nog hebben. Hierbij wordt vooral besproken wat het kind nog nodig heeft om deze doelen te behalen. We proberen hierbij zoveel mogelijk input vanuit de leerling te laten komen.
- Jaarlijks nemen we een sociale veiligheidsmonitor af onder de kinderen van de groepen 6 t/m 8 van PO Vensters. De uitkomsten worden geanalyseerd door de leerkrachten en gedeeld met het team. Aan de hand hiervan wordt een plan van aanpak geformuleerd. Deze worden gecommuniceerd met de MR. Er kan ook gekozen worden voor een school-, groeps- of individuele aanpak indien nodig. De resultaten van de meting worden uitgewisseld met de onderwijsinspectie.

Bijlage – Schoolgids

Visie op burgerschapsonderwijs

Onze visie op burgerschap en sociale cohesie wordt gevoed vanuit onze levensbeschouwelijke identiteit: Het integraal kindcentrum is een leefgemeenschap waar iedereen zijn eigen plaats heeft en elkaar met respect behandelt. De school is een belangrijke oefenplaats om burgerschapsvaardigheden in de praktijk te brengen. Op school leren leerlingen samen te leven en te werken, met spelregels om te gaan, hun eigen mening te vormen en die van anderen te respecteren. Ook ontdekken leerlingen er hun eigen positie in de samenleving en komen ze erachter hoe ze zelf een bijdrage kunnen leveren aan hun wijk, regio, land en de wereld. De school is een aangewezen plek voor leerlingen om hun identiteit te ontwikkelen en te leren democratische burgers te worden.

Wij leren onze leerlingen:

- kennismaken met andere culturen: (wereld)burgerschap
- veilig samen te werken en spelen
- verantwoordelijk omgaan met onze omgeving
- democratisch burgerschap en participatie op schoolniveau

Ons aanbod – wat doen we?

In ons beleidsplan hebben wij een uitgebreide beschrijving op 12 doelstellingen schematisch weergegeven. Hieronder volgt een korte beschrijving.

1. Aanbod Vrijheid en gelijkheid

Leerlingen leren van, door en over de waarden van de democratische rechtsstaat. Dit begint met regels/afspraken in de eigen leefomgeving en breidt uit naar de publieke ruimte en samenleving. Dit doen wij o.a. door:

- Gouden en Zilveren weken
- School-en klassenregels
- Kanjertraining
- Inspraak door leerlingen in projecten
- Methodes voor wereldoriëntatie en taal

2. Aanbod Macht en inspraak

Leerlingen leren manieren waarop ze besluitvormingsprocessen op vreedzame wijze kunnen beïnvloeden. Ze maken kennis met macht en gezag en de wijze waarop dit georganiseerd is op verschillende niveaus. Dit doen wij o.a. door:

- Gouden en Zilveren weken
- Methode Kanjertraining
- Leerlingenraad
- Zelfstandig werken en samenwerken
- Methodes voor wereldoriëntatie en taal
- Nationale voorleeswedstrijd
- Cultuurheldenprojecten

3. Democratische cultuur

Leerlingen leren dat hun stem gehoord wordt en dat hun inbreng ertoe doet bij besluitvormingsprocessen in de klas. Zij ervaren dat de ander ook een stem heeft en ontdekken daarbij overeenkomsten en verschillen tussen mensen. Dit doen wij o.a. door:

- Leerlingenraad brievenbus
- School-en klassenregels
- Mee beoordelen van presentaties
- Nationale voorleeswedstrijd
- Methode mediawijsheid

4. Identiteit

Leerlingen ontdekken hun primaire en secundaire emoties, ambities, talenten en ontwikkelpunten. Ze raken bewust van identiteitsvorming aspecten en reflecteren op tradities, vieringen en rituelen. Dit doen wij o.a. door:

- Startgesprekken met kind
- Weektaak
- Cultuurheldenprojecten
- Kunstklik
- Methode mediawijsheid
- Vieringen en tradities religieuze kalender
- Meetinstrument sociaal emotionele ontwikkeling
- Week van de Lentekriebels
- Diverse projecten zoals Bliksemstage (Jinc), Move, etc.

5. Diversiteit

Leerlingen leren woorden te geven aan wat de ander doet en wil en ontdekken daarin overeenkomsten en verschillen. Ze leren onderlinge conflicten vreedzaam op te lossen. Ze maken kennis met levensbeschouwelijke stromingen. Dit doen wij o.a. door:

- Methode Kanjertraining
- Breinhelden
- Cultuurheldenprojecten
- Week van de Lentekriebels
- Gouden en Zilveren weken
- Methodes Trefwoord, taal en mediawijsheid

6. Solidariteit

Leerlingen ontwikkelen manieren om de eigen en de belangen van anderen te behartigen; alsmede uitsluiting, onrechtvaardigheid, discriminatie en ongelijke behandeling te herkennen en benoemen. Dit doen wij o.a. door:

- Gouden en Zilveren weken
- Methode Kanjertraining
- Methode Trefwoord, mediawijsheid
- Wisselende tafelgroepjes
- Pestprotocol
- Leerlingenraad

7. Digitaal samenleven

Leerlingen leren over de effecten van de onlinewereld op hun identiteit, persoonlijke (online) leven en op de publieke sfeer. Ze leren kritisch en creatief denken over media-inhoud en -processen en daar ook naar handelen. Dit doen wij o.a. door:

- Gebruik en leren gebruiken van laptops/touchtable
- Methode Digiwijzer
- Project Whatshappy
- Week van de mediawijsheid
- Studievaardigheden

8. Duurzaamheid

Leerlingen leren in duurzaamheidskwesties over verschillende waarden en belangen en de gevolgen daarvan voor de leefomgeving, nu en later. Ze leren duurzame keuzes te herkennen en te reflecteren op hun eigen gedrag. Dit doen wij o.a. door:

- Afval scheiden
- Gastlessen en projecten van natuur-en milieucentrum "De Papaver"
- Warme Truiendag
- Methodes taal en wereldoriëntatie
- Diverse projecten, zoals Bliksemstage (Jinc), Move, etc.
- Schoon belonen (omgeving school schoon prikken)
- Moestuinen

9. Globalisering

Leerlingen verkennen hoe zichzelf, klasgenoten en andere mensen in Nederland verbonden zijn met andere delen van wereld en leren over internationale samenwerking. Dit doen wij o.a. door:

- Methodes Schakist, Taal, wereldoriëntatie, mediawijsheid, Engels
- Jeugdjournaal
- Goede doel acties
- Zichtbaarheid wereldbollen/kaarten

10. Technologisch burgerschap

Leerlingen leren over de invloed van technologische ontwikkelingen op henzelf en hun leefomgeving. Ze leren ethische kwesties te herkennen en gaan in gesprek over verschillende perspectieven, die ze zelf kunnen innemen. Dit doen wij o.a. door:

- Methodes Schakist, Taal, wereldoriëntatie, mediawijsheid
- Inzet laptops en touchtables
- Stellingen jeugdjournaal

11. Denk- en handelwijze

Leerlingen leren kritisch denken en handelen, empathische vermogens, ethisch redeneren en communiceren. Deze denk- en handelwijzen worden toegepast in samenhang met de inhoud van de overige bouwstenen. Dit doen wij o.a. door:

- Weektaak
- Breinhelden
- Gouden en Zilveren weken
- Bespreken en evalueren leerdoelen
- Rots en Water training vanaf groep 6
- Methodes wereldoriëntatie, Kanjertraining, Trefwoord
- Coöperatieve werkvormen

12. Verantwoordelijkheid

Vanuit onze kernwaarde `eigenschap` leren leerlingen verantwoordelijkheid te nemen voor wat ze zeggen en doen en daarbij rekening te houden met anderen (mensen, dieren en de aarde). Dit doen wij o.a. door:

- Startgesprekken met kind
- Methodes Trefwoord, taal, Kanjertraining, mediawijsheid
- Leerlingenraad
- Week van de lentekriebels
- Rots en water training vanaf groep 6
- Goede doel acties